

Edvard Westermarck ja ihmistieteiden hyöty

Niina Timosaari

Lectio praecursoria aate- ja oppihistorian väitöskirjaan Tieteen keinoin yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden puolesta – Edvard Westermarck ja sukupuolta, seksuaalisuutta ja avioliittoa koskevat lainuudistusvaatimukset Oulun yliopistossa 28.5.2016.

Tieteitä arvioidaan entistä enemmän niiden tuottaman hyödyn, vaikuttavuuden ja tehokkuuden kautta. Tutkijoiden toivotaan tuottavan innovaatioita, lisäävän kilpailukykyä ja tuottavuutta. Ihmistieteiden hyödyllisyyttä koetaan kuitenkin usein vaikeaksi arvioida näillä mitareilla.

Samankaltaisten kysymysten parissa on painittu ennenkin. Kun sosiologi Edvard Westermarck (1862–1939) piti rehtorin virkaanastujaispuheensa juuri perustetussa Åbo Akademiassa vuonna 1919, hän käsitteli myös kysymystä tieteen hyödystä. Yliopistoa perustettaessa oli käyty kädenväntöä siitä, tulisiko sen tarjota ennen muuta sovellettavaa vai yleisivistävää tietoa. Tulisiko sen olla tutkimuskeskus, tiedeakatemia vai ammatillisemmin suuntautunut, teknistä, taloudellista tai kaupallista koulutusta tarjoava opinahjo? Suurin osa keskusteluun osallistuneista oli ollut yleisivistävän yliopiston kannalla. Westermarck itse totesi puheessaan, että yliopiston tärkein tehtävä oli kouluttaa opiskelijoita tieteelliseen ajattelutapaan, sillä sivistynyt mieli oli välttämätön yhtä lailla tutkijoille kuin kansalaisillekin, viitaten tässä hienovaraisesti vasta päättyneeseen sisällissotaan ja sivistyksen merkitykseen yhteiskuntarauhan edistämisessä (Westermarck 1927, 368–369, 379–380).

Westermarckin mielestä tieteen tuli olla laaja-alaista, eikä tutkijan tullut vaivata itseään jatkuvasti kysymyksellä tutkimuksensa hyödystä, sillä ”kuka voi ennustaa mistä totuuden kultajyvät voidaan löytää, kuka voi päättää mikä lopulta osoittautuu merkitykselliseksi inhimilliselle kehitykselle?” Westermarckin mielestä tieteitä ei tullutkaan arvostella sen mukaan, miten niiden uskottiin hyödyttävän ihmisten hyvinvointia. Tieteen ainoa tehtävä oli etsiä totuutta – mikäli tämä päämäärä unohtui, tiede lakkasi olemasta tiedettä. Hänen mielestään tieteen löytämiä totuuksia tuli kuitenkin hyödyntää niin paljon kuin mahdollista, tutkimukset tuottivat aineellisia ja henkisiä hyötyjä, eivätkä aineelliset hyödyt olleet henkisiä tärkeämpiä. (Westermarck 1927, 370–372.)

Westermarckin tutkijanura sijoittuu 1800–1900-lukujen taitteeseen ja 1900-luvun alkuun – aikaan, jolloin ihmistieteelliseen tietoon luotettiin vahvasti yhteiskuntien kehittämiseksi. Länsimainen yhteiskunta, sen instituutiot ja valtarakennelmat kävivät tuolloin läpi perustavanlaatuisia murrosta, jota vauhdittivat teollistuminen, kaupungistuminen ja maallistuminen. Luonnontieteen voittokulku ja ihmistieteen kehitys olivat lisänneet uskoa tieteen mahdollisuuksiin inhimillisten ongelmien ratkaisussa ja yhteiskunnan perusteiden uudelleenarvioimisessa. Ihmistieteiden tutkimustuloksia hyödynnettiin yhteiskunnan eri tasoilla, kuten koulutuksessa, työelämässä, yhteiskuntapolitiikassa ja lainsäädännössä. Niin virkamiehet kuin kansalaisyhteiskunnan toimijat hyödynsivät tieteellisen tiedon arvovaltaa ja totuusarvoa päämääriensä ajamisessa. Tutkijoille itselleen asiantuntija-asema tuotti erityistä arvovaltaa yhteiskunnallisissa kysymyksissä. He saattoivat tutkimustensa, kirjoitustensa ja puheidensa kautta pyrkiä vaikuttamaan yhteiskunnan kehittämiseen.

Myös Westermarckin vertailevaa sosiaaliantropologiaa edustavalla tutkimustyöllä oli

yhteyksiä yhteiskunnan kehittämiseen. Hän tuotti tietoa moraaliarvostelmien, tapojen ja lakien alkuperistä ja kehityksestä ja mahdollisti näin niiden kriittisen, tietoon perustuvan arvioinnin. Westermarckin mukaan kansakuntien tavat ja lait olivat nimittäin kuin palloja, jotka jatkoivat vierimistään vuosisatojen ajan ilman, että kukaan tiedosti, mikä pallon oli alun perin saattanut liikkeelle. Suurin osa ihmisistä hyväksyi yhteiskunnan tavat ja lait niitä sen enempää pohtimatta. Westermarckin tutkimus saattoi osoittaa, että osa voimassaolevista laeista perustui esimerkiksi epätosiin uskomuksiin, itsekkyyteen tai tunneperäiseen inhoon, asioihin jotka eivät olleet järkipäisesti perusteltavissa. Hän uskoikin tutkimuksensa hyödyttävän etenkin lainsäätäjiä ja juristeja osoittamalla heille lakien kehitys- ja kumoamistarpeita.

Westermarck oli kansainvälisesti arvostettu ja laajasti tieteellisten piirien ulkopuolellakin tunnettu avioliitto- ja moraalitutkija, joka käsitteli työssään laajasti sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä. Hänet luetaan varhaisiin seksologeihin. Seksologian tutkijat tarttuivat tutkimuksissaan arkaluontoisina pidettyihin aiheisiin nimeten, analysoiden ja luokitellen niitä tieteellisesti. Samalla he osallistuivat ja jopa ohjasivat sukupuolta ja seksuaalisuutta koskevaa yhteiskunnallista keskustelua asiantuntija-asemansa tuottamalla arvovallalla. He vaikuttivat osaltaan seksuaalisuutta koskevien normien ja lakien uudelleennarvointiin ja siihen, että moraalin ja uskonnon läpätunkema puheenparsi alkoi korvautua tieteen sanastolla ja määritelmillä. Seksologit pyrkivät usein toisaalta vapauttamaan sukupuolta ja seksuaalisuutta koskevaa lainsäädäntöä mutta osaltaan he myös puolustivat yhteiskunnallisia interventioita esimerkiksi eugeniikkaan liittyen. He kokivat taistelevansa valistuksen hengessä ”tieteen keinoin yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden puolesta”. Näin toimi myös Westermarck.

Olen väitöskirjassani selvittänyt Westermarckin tutkimuksissaan ja yhteiskunnallisessa toiminnassaan puoltamia sukupuoleen, seksuaalisuuteen ja avioliittoon liittyviä lainuudistusvaatimuksia ja hänen näkemystensä merkitystä aikalaiskontekstissa. Tutkimukseni on osoittanut, että Westermarck puolusti avioliittoa koskevan lainsäädännön perustavanlaatuisista uudistamista: hän kannatti aviopuolisoiden lainsäädännöllistä yhdenvertaisuutta, avioero-lainsäädännön liberalisoimista ja eugeenisia avioliittoesteitä. Hän puolsi myös aviottomien äitien ja lasten aseman kohentamista, homoseksuaalisuuden dekriminalisoimista ja abortin ja ehkäisyn laillistamista. Kaikki näistä lainuudistuksista tultiin toteuttamaan ennenkin tai myöhemmin useimmissa länsimaissa. Joidenkin uudistusten puolustajana hän oli jopa 70 vuotta aikaansa edellä.

Tutkimukseni on osoittanut myös, että Westermarckin esittämällä näkemyksillä oli suuri merkitys länsimaaisessa sukupuoli- ja seksuaalireformikeskustelussa. Monet uudistuksia ajaneet intressiryhmät ja reformistit vetosivat Westermarckin näkemyksiin vaatimuksiaan perustellessaan. Myös yhteistyö Westermarckin kanssa oli tavoiteltua: hänet valittiin esimerkiksi monen reformistisen yhdistyksen varapuheenjohtajaksi. Westermarck toimikin eri rooleissa muun muassa kansainvälisessä naisasialiikkeessä ja syntyvyydensäännöstelyliikkeessä. Westermarckin näkemykset saivat myös runsaasti palstatilaa länsimaaisessa lehdistössä ja monet uudistusmieliset tutkijat viittasivat hänen tutkimuksiinsa. Jopa Yhdysvaltojen ja Ison-Britannian lainuudistustyössäkin viitattiin hänen tutkimuksiinsa. Westermarckin näkemykset olivat siten hyvin vaikutusvaltaisia ja laajasti levinneitä.

Westermarckin elämäntyö on mielestäni erinomainen esimerkki ihmistieteellisen tutkimuksen yhteiskunnallisesta merkityksestä. Hän tuotti tietoa yhteiskunnallisista valtarakenteista, jotta niitä oli mahdollista arvioida kriittisesti ja kehittää. Westermarckin mielestä vertaileva sosiaaliantropologinen tutkimus mahdollistikin yhteiskunnallisen itsereflektion. Hänen mielestään omaa maataan tai yhteiskuntaansa ei nimittäin voinut tuntea perusteelli-

sesti ellei voinut verrata sitä muihin maihin tai yhteiskuntiin:

Tietämättömyys saa meidät helposti yliarvioimaan omaa erikoislaatuistamme, mikä ei ole omiaan edistämään asioita. Sosiologia paljastaa meille sen mielenkiintoisen tosiasian, että ihmiset yleensä pitävät omaa kansaansa tai heimoaan parhaimpana, riippumatta siitä kuinka kurja tai sivistymätön se todellisuudessa on. [...] Kun tarkastelemme huolellisesti mitä muut ihmiset ajattelevat meistä, tulemme siihen jokseenkin masentavaan, muttei täysin epäterveelliseen johtopäätökseen, että länsimaisen sivilisaation äärimmäinen ylemmyys on vain länsimaisen mielen tuotetta. (Westermarck 1908, 31–32. Käännös N.T.)

Vertaileva sosiaaliantropologinen tutkimus siis lisäsi Westermarckin mielestä ymmärrystä yhteiskunnastamme ja itsestämme ja antoi avaimia kehitykseen. Samat hyödyt pätevät laajemmin ottaen ihmistieteisiin. Pyrkimys ymmärtää inhimillistä yhteiskuntaa ja ihmisen toimintaa tutkimustiedon ja kriittisen ajattelun kautta ovat perustavanlaatuisia edistyksen ehtoja, joille ei voida laittaa hintalappua.

Väitöskirja

Timosaari, Niina 2016. Tieteen keinoin yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden puolesta – Edvard Westermarck ja sukupuoli, seksuaalisuutta ja avioliittoa koskevat lainuudistusväitökset.

Kirjallisuus

Westermarck, Edward 1908. *Sociology as a University Study*. Teoksessa *Inauguration of the Martin White Professorship in Sociology*. December 17, 1907. London: University of London, 24–32.

Westermarck, Edvard 1927. *Minnen ur mitt liv*. Stockholm: Natur och kultur.

FT Niina Timosaari on mukana professori Petteri Pietikäisen johtamassa tutkimushankkeessa Kretsen kring Edvard Westermarck och det tidiga 1900-talets idélandskap (2014–2017). < <http://westermarck-project.com/> > Hanketta rahoittaa Svenska Litteratursällskapet i Finland.